

Сокоть О., Гаврилькевич В. Роль самооцінки та соціальних факторів у формуванні професійних орієнтацій підлітків. *Формування особистості сучасного фахівця як суб'єкта самотворення в умовах освітнього простору* : матеріали XIV Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 28 листопада 2024 р.) / за ред. О. В. Варгатої, Д. Є. Карпової; Хмельницький національний університет. Хмельницький, 2024. С. 298-301.

Олена СОКОТЬ

*здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти,
факультету здоров'я, психології, фізичної культури та спорту,*

Хмельницький національний університет

E-mail: olenasokot2020@gmail.com

Науковий керівник:

В'ячеслав ГАВРИЛЬКЕВИЧ

кандидат психологічних наук,

доцент кафедри психології та педагогіки,

Хмельницький національний університет

E-mail: gavrilkevich@gmail.net

РОЛЬ САМООЦІНКИ ТА СОЦІАЛЬНИХ ФАКТОРІВ У ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ПІДЛІТКІВ

Постановка проблеми. Формування професійних орієнтацій та професійне самовизначення підлітків є однією із важливих складових їхнього особистісного розвитку. Відповідно до педагогічного енциклопедичного словника професійне самовизначення – це “процес формування особистістю свого ставлення до професійної діяльності та спосіб його реалізації через узгодження особистісних та соціально-професійних потреб” [6, с. 4]. Професійна орієнтація – це комплекс науково-обґрунтованих форм, методів та засобів допомоги особистості щодо вибору чи зміни професії, працевлаштування на основі врахування її індивідуально-психологічних особливостей, інтересів, можливостей та потреб ринку праці в кадрах. У підлітковий період відбувається формування уявлень про майбутнє та вибір життєвих орієнтирів [3, с. 21]. Одним із важливих факторів, що впливають на цей процес, є самооцінка, яка визначає

не лише внутрішнє сприйняття власних можливостей, а й ставлення до зовнішніх умов, необхідних для досягнення успіху.

Низький рівень самооцінки може призвести до обмеженого бачення можливих професійних шляхів і негативно вплинути на готовність підлітка брати на себе професійні обов'язки, а висока самооцінка іноді стає перепорою для реалістичного оцінювання своїх здібностей.

Враховуючи складність і багатоаспектність професійного самовизначення, важливо вивчити механізми, через які самооцінка впливає на професійну орієнтацію підлітків, а також з'ясувати роль підтримки з боку значущих дорослих (батьків, педагогів, психологів) у цьому процесі.

Виклад основного матеріалу. Підлітковий період є надзвичайно важливим етапом розвитку особистості, коли кожен день для молодої людини стає новою спробою зрозуміти, ким я є, чого прагну, і який життєвий шлях обрати. У цей період самооцінка відіграє ключову роль, оскільки вона визначає не лише ставлення до себе, але й те, що людина вважає можливим для себе в майбутньому. Одні підлітки впевнено прагнуть до амбітних цілей, тоді як інші, через занижену самооцінку і недостатню впевненість у собі, обирають безпечніші, але менш захоплюючі шляхи. Тобто, підлітки з різним рівнем самооцінки по-різному підходять до вибору професії, що має значні наслідки для їх подальшого розвитку. Саме на цю закономірність вказують С. Я. Карпіловська та співавтори, зазначаючи, що професійні схильності підлітків суттєво залежать від їхньої самооцінки та оцінки власних можливостей [1, с. 36].

Ми вважаємо, що відчуття власної значущості допомагає розширювати професійні горизонти, тоді, як занижена самооцінка може обмежувати вибір. Логічно припустити, що підліток, який не вірить у свої сили, менш імовірно наважиться спробувати щось нове.

На думку В. М. Поліщука (2019), самооцінка відіграє не лише роль індикатора психологічного стану, а й визначає мотивацію до вибору професії. Ми погоджуємося з тим, що позитивне ставлення до себе є основою для формування професійних схильностей, оскільки воно забезпечує впевненість у

правильності власного вибору. Як свідчать дослідження В. М. Поліщука, самооцінка, хоча й змінюється під впливом зовнішніх та внутрішніх чинників, постійно визначає готовність підлітків приймати соціальні ролі й рухатися у певному професійному напрямку [2, с. 228].

М. Й. Варій (2009) у підкреслює важливість соціального оточення у формуванні професійних схильностей [3, с. 135]. Ми вважаємо, що взаємодія підлітка з однолітками, батьками та педагогами може суттєво впливати на його професійний вибір. Якщо підліток не отримує належної підтримки від свого оточення, це може призводити до зниження його впевненості у власних силах та навіть до відмови від власних бажань. Тому підтримка середовища, що усвідомлює важливість професійного самовизначення, є невід'ємною частиною розвитку позитивної самооцінки.

М. М. Заброцький (2002) наголошує на необхідності відчуття стабільності під час професійного самовизначення [4, с. 57]. Проте ми вважаємо, що стабільність не виключає змін. Професійне самовизначення – це процес постійного розвитку, адаптації до нових умов і перегляду власних уподобань. Ми впевнені, що підлітки мають право на спроби й помилки, що сприяє розвитку особистісної гнучкості та здатності адаптуватися до змінного соціального середовища.

В. В. Ярошенко (1983) звертає увагу на важливу роль школи у процесі професійного самовизначення [5]. Ми підтримуємо ідею, що школа має не лише надавати знання, але й створювати умови для розвитку професійних інтересів. Вона повинна стати простором для пошуку і випробування різних професійних напрямів, де учні матимуть можливість вільно експериментувати, розширюючи свої уявлення про майбутнє.

Висновки. Професійне самовизначення підлітків – це складний і багатогранний процес, що потребує гармонійного поєднання впевненості в собі, підтримки соціального оточення та гнучкості. Дослідження цього процесу має велике значення в контексті формування адекватного уявлення підлітка про свої

здібності, а також здатності до вибору професії, яка відповідає як особистісним, так і соціальним вимогам.

Ми вважаємо, що розвиток позитивної оптимальної самооцінки є основою для усвідомленого й відповідного вибору професійного шляху. Підтримка підлітків у цьому процесі сприятиме їхній здатності адаптуватися до нових викликів, розкривати свій потенціал та обирати професію, яка відповідатиме їхнім здібностям та інтересам.

Одним із варіантів підтримки підлітків у процесі професійного самовизначення є розробка та впровадження програм, спрямованих на корекцію самооцінки підлітків, щоб вона стала підтримкою для них внутрішньою опорою для здорового професійного самовизначення.

Список використаної літератури:

1. Варій М. Й. Психологія: навч. пос. Вид. 2-ге. Київ: Центр учбової літератури, 2009. 288 с.
2. Заброцький М. М. Вікова психологія: навч. посіб. вид. 2-ге, випр. і доп. Київ: МАУП, 2002. 104 с.
3. Ігнатович О. М. Професійна орієнтація: підручник для студентів. Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2014. 240 с.
4. Карпіловська С. Я., Мітельман Р. Й., Синявський В. В., Ткаченко О. М., Федоришин Б. О., Яцишин О. О. Основи професіографії: навч. посібник. Київ: МАУП, 1997. 148 с.
5. Поліщук В. М. Вікова і педагогічна психологія: навч. посіб. вид. 4-те. Суми: Університетська книга, 2019. 352 с.
6. Федоришин Б. О. Виявлення і оцінка загальних інтересів особистості старшокласника (методика Одані-2): метод. посіб. Київ, 1997. 24 с.
7. Ярошенко В. В. Школа і професійне самовизначення учнів. Київ, 1983. 112 с.